

חובת מילה בילדים – שספק אם נימולו כהלכה הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים זצ"ל

לפנינו תשובת מרן האדר"ת זצ"ל המופיעה בפתח ספרו שו"ת מענה אליהו, שעדיין לא הודפס ומצוי בכת"י. תשובה זו הופנתה לחתנו מרן הראי"ה קוק זצ"ל שתשובתו בענין זה מופיעה בדעת כהן סי' קלט. התשובה נערכה ע"י הרב מרדכי ראב שיח'.

רוב כנגד שתי חזקות באשת איש ובמילה, מתי והאם אומרים רוב מצויין אצל מילה מומחין, תיקון המילה משום הידור או מראית-העין כשיש סכנה או צער. עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ. החילותי לכתוב בפנקס זה מתשובותי בעזה"י לדורשי ולשוואלי, ביום ג' לסדר לפליטה גדולה, בשנה טובה ומבורכה¹. שלו' שלו' רב לכבוד חתני, הרב הכהן הגדול מאחיו, מ' אברהם יצחק הכהן קוק, נרו יאיר ויזרח עד ביאת ינון, והיו ימיו מאה ועשרים שנה, יהי ד' עמרו ועל. על דבר דשאלתא קדמוי אודות הילדים אשר נמצאו ערלים, שלא נתגלה העטרה אם ברב אם במעט, מהם שמעט העטרה נראית לאחר שמסירין הערלה, ומהם שגם לאח"כ אינו נראה כלל ועור הערלה דבק כמו בתולדתו. והנה כביר מצאה ידו להעלות להלכה למעשה, דאותם שניכר אחרי הסרת העור צריך תיקון ובלא ברכה, ואותם שאין ניכר כלל צריך תיקון בברכה². ופלפל כהלכה כיד ד' הטובה עליו ב"ה, בענין אם י"ל בזה רוב מצויין אצל מילה מומחים הם במקום שני חזקות: א) חזקת ערל, ב) חזקת השתא, כמו שהוא עתה כן היה כבר, וא"כ לא מהני נגד זה רוב המצויים אצל מילה דמומחים הם. ויפה כתב

1. שנת תרנ"ו...

2. תשובת מרן הרב קוק זצ"ל מובאת בדעת כהן סי' קל"ט. אולם נראה שמסקנתו שאם מקצת העטרה גלויה לא גזרו ואין צורך לתקן, ובסיומם התשובה הוא כותב: "ולא נאמר כא' לפום ריהטא ולפלפולא בעלמא... וללמד זכות על בני אל חי"

חלק בין מה שהביא בשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' קט"ו קט"ז) מספינה מטורפת³, דשם גם כן הרוב עדיף מחזקת חיים וחזקת אשת איש⁴, משום דשם שני החזקות אחת הן, דתלויין זה בזה, דאי אפשר לאחת בלבדה⁵, משא"כ בנ"ד.

והנה כדברי הב"ש שכתב דרוב מצויים אצל מילה מומחים הם, כתב גם כן בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד) בסי' רמ"ו. אך דן לומר דבכה"ג י"ל דאתרע לי' רובא דמוהלים, מדנמצא במעשיו ריעותא, וכה"ג בריש פ"ב דכתובות (ט"ז): ובריש פ' המוכר פירות (ב"ב צ"ב:)⁶ וכמה מקומות, אלא ש"ל דמה שנתקלקל אח"כ הוא מפני עצלות האנשים ונשים שלא השגיחו על מעשי המילה לאחר המילה⁷, א"כ לא איתרע רובא, וא"כ ממילא אזלינן בתר רובא דמוהלים, ונדחו שני החזקות, עכת"ד.

ואולם זהו בנידון שלו, שאירע מקרה בילד אחד שנימול שלא כהוגן, בזה י"ל שהריעותא בשאר אנשים, אבל בנידון דידן, שהרבה ילדים יותר מעשרה שלא נימולו כהוגן⁸, בזה לא שייך לומר שהריעותא בכל האנשים ונשים המתעסקים בהילדים לאחר המילה שלא עשו

3. הדיון בשו"ת זה עוסק בספר מילה. בתשובתו הוא נסמך על המשנה (גיטין כח:). בהמשך לדין ספינה מוטרת "שהן בחזקת קיימין" אמרה שם המשנה, שבספינה שאבדה בים "נותנין עליהן חומרי חיים וחומרי מתים", ומהסיפא למדו כולם לעניננו (גם האדר"ת לא התכוון אלא לדין ספינה שאבדה, ולא לספינה מוטרת אותו הוא מזכיר). הכלל בענין זה נלמד משו"ת הריב"ש (סי' שעט). שם פירש, שאף שקי"ל שברובא נגד חזקה הרוב עדיף, אך במקום שיש שתי חזקות אין עדיפות לרוב. וממילא שם, שיש "תרי חזקי: חזקת האיש שהוא קיים, וחזקת האשה שהיא בחזקת אשת איש", נותנים עליה חומרי חיים וחומרי מתים, ואם נשאת תצא. בכללו של הריב"ש התלבטו והסתפקו בשו"ת נוב"ק אה"ע סי' מ"ג, שו"ת רעק"א סי' קצ"ח ואחרונים נוספים. ע' הערת מרן הרצ"ה קוק זצ"ל בדעת כהן (עמ' תמג-תמד) בישוב הריב"ש. וע"ע שדי חמד מערכת ח' כלל כב, שכסברת הריב"ש נקטו גדולי האחרונים

4. בשו"ת בית שלמה מבואר שרוב עדיף, במקרה ששהו עליהם עד שתצא נפשם שאז זהו דינא דמים שאין להם סוף, ואם נשאת לא תצא (יבמות קכא:). "דרוב דאין נמלטין במשאל"ס מצוי ושכיח טובא ומיעוטא דנמלטין לא שכיח כלל ומיעוטא דמיעוטא הוא, לזה רובא כזה עדיף אפילו מתרי חזקה גם מדרבנן, ועפי"ז הסיק שם ש"במילה נמי דיש רוב מצויין כנ"ל, עדיף מתרי חזקי, ומשו"ה אזלינן לקולא גם מדרבנן"

5. בתשובה שם בדעת כהן (עמ' רנו) סבר הרב שגם אליבא דהריב"ש שרובא עדיף משתי חזקות, היינו באותן חזקות התלויות זו בזו אך בחזקות שאינן תלויות זב"ז גם לשיטתו אין מקום לומר שרוב עדיף מחזקה. ובנוב"י הנ"ל חלק על הריב"ש מכל וכל וסבר שחזקות התלויות זו בזו אינן נחשבות לשתי חזקות "והכל אחת, שע"י מה היא אשת איש ע"י שבעלה חי". ואף הב"ש שם בסי' קיז כתב בענין זה שלבו מהסס בדבר, וכדעת הנוב"י

6. "רוב נשים בתולות נישאות, וכל הנשאת בתולה יש לה קול, וזו הואיל ואין לה קול איתרע לה רובא".

7. כ"כ בשו"ת מהר"ם שיק שם סי' רמב

8. שם בדעת כהן (עמ' רנו אות ג) בשם: "ויש מהגדולים שהעיר דל"ד לשחיטה דאין שם ריעותא, משא"כ

הכא שאינו ככל הילדים", ועוד הוסיף הסברא הכתובה כאן

כהוגן, ואיך נתלה החסרון בהרבה עשירות בני אדם ולהחזיק את המוהל על חזקתו, אדרבה בזה י"ל רוב בני אדם אינם מתעצלים מלהשיג על הילדים אם נימולים כהוגן, ואם גם נמצאו מעט מזעיר שלא ישגיחו, אם הם חזקים כל ישראל מי הוחזקו, וא"כ בודאי הריעותא רק בהמוהל ולא בהם, ולכן אין כאן רובא, וממילא צריכים למולם מחדש, וכדברי מעכ"ת ידיד לבי שיחי' לאורך י"ט.

ואולם לדידי נ"ל עוד, דעיקר רוב המוהלים דמומחים הם, דיש להסתפק בזה טובא דמנא לן הא, ונהי שמצאנו כן בשוחטים (י"ד סי' א' סע' ב'), וכן במנקרים כביו"ד סי' ס"ה (סע' י"ג), ובמקוה כברי' ס' ר"א (סע' ד' בהג"ה), אבל י"ל דזהו שם שכל הדברים אינם נעשים בלא חכמים, וכל שו"ב יש לו קבלה ולומד מעשיו ממורים מובהקים ומומחים, וכן מנקרים לא יקובלו בשום עיר בלא תעודת המורה אותו, וכ"ש בעשיית מקואות שאין סומכים כלל על מי שאינו בקי בהלכותיהם וכל הדברים נעשים ונגמרים ע"פ רבנים מרי דאתרי כנהוג בכל תפוצות ישראל, משא"כ במוהלים, שבעונותינו הרבים אין השגחת הרבנים עליהם, וכל מי שירצה להתחנך הוא עושה מעצמו, ואין שואל ואין דורש ומבקש מהם תעודות שיהיו בקיאים בהן ובשמותיהן, וא"כ מנין לנו לחדש להקל בס"ס דאורייתא⁹ מסברתינו במה שלא ראינו כן בדברי רבותינו הראשונים ז"ל¹⁰. (וכן אפונה מאוד בסופרי סת"ם, אשר בדורות האחרונים אפס עצור ועזוב ואין יד הרבנים עליהם, וכל הקרב למלאכת הקודש לא ישאל פי רב ומורה, ומעצמו ישמש סופר אחר, ואח"כ יכתוב ויעשה כל עבודות מלאכת הקודש מעצמו מבלי שידע שום רב מזה, שאין לדון לפי זה על סברת רוב מצויין מומחים הם, ואין כאן מקומו לדון בזה).

אמנם בראותי רבינו אביר הרועים, החתם סופר ז"ל (י"ד סי' רמ"ח), כתב זו הסברא דרוב מצויים מומחים הם, אצל מילה, בטילה דעתי נגדו באלפי אלפים. אלא שיש לבעל דין לחלוק, שאם אמר הגאון חתם סופר ז"ל בדורו, אולי ה' אז יד הרבנים על המוהלים, לא כן עתה ובמדינתנו כאשר ראינו כי כל אחד בונה במה לעצמו ומי אדון להם, מסופקני מאוד אם שייך סברא זו להקל במצות מילה החמורה, ולדחות מפני רוב כזה שתי חזקות, ודאי רוב כזה אינו רוב הנראה לדחות חזקות בספק מצות מילה החמורה והקדושה והנתונה לנו בנהרות דמי אבותינו נוחי נפש, זכותם יגן עלינו שלא תמוש מאתנו ומאת זרעינו וזרע זרעינו עד העולם.

9. מבואר בשו"ת ב"ש שהס"ס הוא בספיקא דדינא שנחלקו הפוסקים מה היא העטרה, והספק השני שמא נימול מתחילה כראוי ואח"כ נמשך

10. וע' ביד מלאכי כללי הדינים אות תקס"ד שהביא מתשו' הרדב"ז שרובה עדיף מחזקה אפשר דלא אמרינן אלא כשמפורש בחז"ל כגון רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם, וע' בשדי חמד כללים מערכת ח' (כלל כב) שמדברי הריב"ש הנ"ל מוכח דלא כרדב"ז

וראיתי בענין הזה מש"כ בשו"ת בית שלמה¹¹ בפשיטות, דאפילו נדבק ממש, כל שנימול כהוגן, אח"כ אינו רק מדרבנן, משום דדרשא דהמול ימול אינו רק אסמכתא בעלמא כו'¹². ואח"כ העלה דכמו שהחמירו במים שאין להם סוף דלכתחילה לא תינשא¹³, הכי נמי וק"ו הכא משום מצות מילה החמורה, ע"ש. ולעניות דעתי אי משום הא לא אריא, שי"ל דאין דנין דברי סופרים מדברי סופרים¹⁴, אם ראו חכמים להחמיר בחומר אשת איש, מנין נחמיר להקל בסכנת הולד, ולעבור על לאו דחובל, להחמיר על הולד, אם אינו משורת הדין¹⁵.

וכבר דנתי במק"א בס"ד, די"ל שאסור להחמיר על עצמו לחזור ולמול את הילד במקום שהדין נותן שאינו צריך, דמי התיר לנו את דמו, וגם בבת שכל שבח נעורים לאבי¹⁶, בחבלה איכא מאן דאמר בב"ק פ"ז ב' דלא זכי לי' רחמנא, כ"ש בבן שאין לו בו שום זכות, ורק דעלי' מוטל מצוה למול¹⁷, וכבר עבדה ויצא בה ידי חובתו, ולא נשאר רק להידור מצוה¹⁸ ולהחמיר לעשותה, הרי הוא בא לידי קולא בלאו דחבלה. (וע' בסוף ספר המקנה, קידושין פ"ב א', מש"כ דמהאי טעמא לא מל אברהם אבינו את עצמו טרם שנצטוו משום דהי' מוזהר על החבלה).

אלא שי"ל דא"כ יצרך לימול את עצמו אח"כ כשיגדל, א"כ בכה"ג ודאי עדיף טפי למולו בקטנותו, דסליק בישראל הייא (שבת קל"ד): ול"ל צערא כולי האי, וא"כ זכות הוא לו, ובכה"ג זכין לו. אמנם י"ל לפי מה ששמעתי שכשיגדלו הילדים נמתחים עור הערלה מעצמו וניכר היטב ואין צריך כלל לתיקון, א"כ י"ל דלא שייכא סברא זו דהוה לי' זכות, וע"כ הדר י"ל דאסור. אלא שלפי המבואר שצריך לימול משום מראית העין¹⁹, אולי י"ל דגם להשהותו אותם שנים עד שיגדל ויוכר היטב אסור משום מראית העין, ומצוה עלינו להקדים תיקונו כי היכי דלא ליתחזי ערל²⁰.

11. שם חלק ב', סי' קיז
12. יבמות עב. "המול ימול" - אפילו מאה פעמים... לרבות את המשוך... מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא היא"
13. יבמות קכא: אהע"ז סי' יז, סל"ד
14. ידים פ"ג מ"ב. וע' שו"ת הרא"ש כלל נד סי' א: "ומק"ו לא ילפינן... הא תנן במס' ידים אין דנין... ולא דברי סופרים זה מזה"
15. ע' חת"ס בחידושיו לשבת (קלג: ד"ה המל), לגבי ציצין שאינן מעכבים, שאם כבר פירש עובר (האב) בלאו משום חובל בחבירו. וע' בהערת הגרצ"ה קוק וצ"ל לדעת כהן סי' קלח, (עמ' תמג) בענין חיוב משום חבלה כשכוונתו למצוה
16. כתובות מו:
17. קידושין כט:
18. ע' שאגת אריה סי' נ' בענין הידור מצוה לאחר גמר מעשה-המצוה, ובית הלוי ח"ב סי' מ"ז
19. שבת פ"ט מ"ו, יו"ד סי' רס"ד סעיף ו'
20. נראה שהאדר"ת וצ"ל נוטה במסקנתו לומר, שבנדבק יש למול מחדש משום סברתו דלעיל שבמקרה זה אין רוב שהמצויים אצל שחיטה מומחים הם, ובצירוף סברת מראית העין

והנה בחולין ק"מ א' שם, יש להקשות דמאי פריך מתנא דבי רבי ישמעאל נפקא לי', ודלמא כרבי שמעון ס"ל דל"ל כלל הך היקשא, וכמבואר בקדושין נ"ז א', דאסקינן תנאי נינהו, עש"ה ברש"י. וי"ל דפריך תנא דבי רבי ישמעאל אהדדי, עש"ה בקדושין, ועי' חולין מ"ב א' דס"ל טריפה אינה חי', ותרי תנאי שמה, וממה נפשך קשה, ואין כאן מקומו להאריך.

ואשר השיב לכת"ר, ידיד נפשי הגאבד"ק יאנאווא, הרה"ג ר' חיים הלוי שליט"א, בעל ספר אורח לחיים, ממשנה דנדרים (ל"ה:): ומקריב עליו קיני זבים, ומשמע גם קרבנותיו – לעניות דעתי נראה דאין ראיה, שי"ל בתר מקדיש אזלינן, ומכ"ש לדברינו למעלה דבתר המקריב אזלינן וי"ל דגם כהן בכלל, וצ"ע בכה"ג, דאולי בתר מתכפר אזלינן. ואפשר דתלייא בפלוגתת הרמב"ם (פ"י מנדרים הי"ב) והר"ן (נדרים ט"ו.), אם המודר או הנודר עובר בבל יחל, ע"ש ט"ז א', ל"ה א'. ואולי מה"ט לא זכר הרמב"ם בבא זו שבמשנה בחיבורו, וצ"ע. אמנם לא עמדו שניהם דמטעם אחר א"א להקריב, דהא בכל קרבן בעינן שלו, וא"כ כשידור הנאה לכל העולם הרי אינו עוד שלו כלל. ועיין שו"ת הרשב"א (ח"א סי' תשמ"ז), ואו"ח סי' תרמ"ט (ס"ב בהג"ה), דהמודר הנאה מאתרוג אין יוצאים בו, ולא אמרינן הואיל ואי בעי מתשל, וא"כ ה"נ כן, ואם לעצמו לבד אסר, י"ל דמיקרי באמת ממשקה ישראל, ועדיף מתרומה, לרש"י, כמובן. ומה שחידש ידיד נפשי הגאבד"ה"ל שיחי', לומר דקרא דטריפה פסול לקרבן, על של עע"ג קאי, להרוויח בזה קושית העולם בענין קרא דא"נ בב"ת, יעו"ש, הוא דבר רחוק לומר דקרא מיותר לקרבנות עכו"ם לבד. ובפשיטות לא קשיא כלל, דצריך קרא למי שאינו חייב כלל בבל תאחר, עיין ר"ה ו' ב'.

ומש"כ מתוס' ע"ז ה' ב', שהקשו למה לי קרא "מן הבקר", זה אינו כלל בתוס', רק הקשו למה לי קרא מן העוף.

ומש"כ מדלא חשב לי' בין דברים שבין פסח מצרים לפסח דורות, יעוין שם בירושלמי (פסחים פ"ט ה"ה), דשאני התם שהיה מהם למזבח, וא"כ טובא איכא בינייהו. ולפי זה יש להסתפק בבמה קטנה, למאן דאמר בזבחים ק"ח ב' שאין צריך מזבח, י"ל דאפילו טריפה כשר להקריב שם, והך דמן הבקר דממעט לטריפה, במזבח הוא דכתיב. ומקרא דממשקה ישראל גם כן אין ראוי, דבנסכים הוא דכתיב ואין נסכים בבמה קטנה לכולי עלמא, ע"ש קי"א א'. ויש להאריך עוד בדברי הירושלמי פסחים פ"ט, אך עת לקצר.

ידידו...

ועל דבר אשר רצה ממני לעלות בהסכמה על חיבורו, הנני לעשות רצונו, ועברתי על פני רובו ואני שולח לו הסכמת. והנני להעירו בענינים רבים אשר ראיתי שאינני מסכים לו.

א. [רמב"ם סוף הל' סוטה] על דבר אשת כהן, אם יכול להשביעה למפרע על שנבעלה לבן נח כיון שנאסרה עליו משום זונה, והביא ראיה משומרת יבם לרב המנונא (סוטה י"ח:), דנאסרת ומשביעה משום זה – לי נראה דיש לחלק דשאני התם שהאיסור שוה בכל על כן נעשית זונה, וגם אין קדושין תופסין ביבמה משא"כ בזונה.

ב. [נזיר י"א.] קושייתו על דברי התוס' נזיר י"א א' דתלוי בברירה - פשוט י"ל דמתני' כמאן דאית לי' ברירה. ואתי שפיר הא דרבי שמעון חולק, דלשיטתו דס"ל אין ברירה, כבערובין ל"ז ב', הוה לי' מתנה על מה שכתוב בתורה ודבריו בטלים.

ג. [רמב"ם הל' מילה] מש"כ בדעת הרמב"ם (פ"ב ממילה ה"א), דבאמת ס"ל מילה בעע"ג פסול אפילו בדיעבד, רק דאי אפשר לחזור ולמול, כמו המל בתוך ז' - דבריו נכונים בדעתו ז"ל, אבל מ"מ קושיתם דאיך דוחה שבת אכתי לא יתורץ למ"ד דמילה בעע"ג גם לכתחילה כשר. ובלשון הר"מ נראה לי דמש"כ אשה וקטן מלין כשאין שם איש, היינו רק בהם ולא בערל ועבד דאפילו כשיש שם איש, ודוק.

ד. [ר"ה ו':] מש"כ לדחות קושית המחנה לוי על דברי התוס' דטמא משלח קרבנותיו (גיטין כ"ח: ד"ה והא), והרי לייתי בראי' א"כ מה בל תאחר שייך בי', די"ל שאני התם דאחר ימי טומאתו איתי' בראי' - עדיפא הוה לי' להקשות דהא גם בטמא עצמו מצינו בל תאחר, כבריש נדרים ד' א', ולדברי המחנה לוי הוה לי' להקשות טפי לר' זירא דבשמחה נמי איתי'.